

Enige aspecten van internationale grondstoffenpolitiek

Nu de Internationale Overeenkomst inzake tropisch hout binnenkort in ons parlement zal worden behandeld, is het goed aandacht te schenken aan de achtergrond waartegen dit alles zich afspeelt. Niemand kan daarover beter oordelen dan de heer J. van Diest, tot zijn pensioen plv. hoofd van de Hoofdafdeling Grondstoffenaangelegenheden van het Directoraat-generaal voor de Buitenlandse Economische Betrekkingen van het Ministerie van Economische Zaken. Hij heeft aan talrijke conferenties over internationale grondstoffenzaken als lid of leider van de Nederlandse delegatie deelgenomen. Dat geldt ook voor het overgrote deel van de onderhandelingen over tropisch hout.

Wij prijzen ons gelukkig dat wij deze bij uitstek deskundige op het gebied van de internationale grondstoffenpolitiek in dit Bos en Hout Bericht aan het woord mogen laten.

v.d. M.

Inleiding

Allereerst dient de titel van dit Bos en Hout Bericht enigszins te worden verduidelijkt.

Het is geenszins mijn bedoeling in deze uiteenzetting de geheimen te ontsluiten van het commerciële gewin (of verlies) van de internationale handel in grondstoffen. Dat is een aangelegenheid van het nationale en, vooral, het internationale bedrijfsleven. Wel wil ik enige aspecten belichten van *intergouvernementele* grondstoffenpolitiek, dus *internationaal overleg op overheidsniveau inzake de problemen van de internationale grondstoffenmarkten*.

Het puur nationale vraagstuk van het belang van de voorziening van de Nederlandse industrie met grondstoffen wordt buiten beschouwing gelaten, alhoewel moeilijk kan worden ontkend dat dit probleem op de achtergrond staat bij het bedrijven van internationale grondstoffenpolitiek.

Ter verdere verduidelijking van mijn betoog moet in herinnering worden gebracht, dat internationaal beleid inzake grondstoffenproblemen tevens een element bevat dat gegrond is op de beginselen van een ontwikkelingsamenwerkingsbeleid. Met andere woorden: Een internationaal grondstoffenbeleid heeft een duidelijke relatie tot de ontwikkeling van het handelsverkeer tussen geïndustrialiseerde landen en ontwikkelingslanden (Noord-Zuid).

De betrokkenheid van de overheid bij het handelsverkeer in grondstoffen in internationaal verband heeft zich na de Tweede Wereldoorlog ontwikkeld, maar deze problematiek was al eerder onderwerp van intergouvernementeel overleg.

Het is daarom noodzakelijk voor de behandeling van ons onderwerp in de geschiedenis terug te gaan, want zonder een historische achtergrond lijkt het nauwelijks mogelijk over de huidige problematiek van de internationale grondstoffenmarkten enige zinvolle opmerkingen te maken.

Daarna zal nader ingegaan op de ontwikkelingen van het intergouvernementele overleg in het kader van de Verenigde Naties, waarbij aandacht wordt besteed aan de bekende Havana Conferentie van 1947/48 (Havana-Charter), in het bijzonder wat betreft het streven een ordelijk internationaal verkeer in grondstoffen tot stand te brengen en te bevorderen. Dit zal voorts leiden

Tweede Kamer der Staten-Generaal

2

Vergaderjaar 1984-1985

18 854

Goedkeuring van de op 18 november 1983 te Genève tot stand gekomen Internationale Overeenkomst inzake tropisch hout, 1983, met bijlagen (Trb. 1984, 82)

Nr. 1

KONINKLIJKE BOODSCHAP

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een voorstel van Wet tot goedkeuring van de op 18 november 1983 te Genève tot stand gekomen Internationale Overeenkomst inzake tropisch hout, 1983, met bijlagen (Trb. 1984, 82).

De toelichtende memorie (en bijlagen), die het Wetsvoorstel vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

's-Gravenhage, 11 februari 1985

Beatrix

tot een summierere behandeling van plenaire zittingen van de „United Nations Conference on Trade and Development” (UNCTAD), en enkele belangrijke zittingen van de *Algemene Vergadering der Verenigde Naties* (Assemblée).

Tenslotte zij opgemerkt dat, wanneer in dit artikel wordt gesproken over „grondstoffen”, dit betrekking heeft op mineralen en agrarische grondstoffen, niet op energiedragers, dus niet op gas, kolen of olie.

Historisch Overzicht

Algemene probleemstelling prijsstabiliteit

Het eigenlijke probleem, dat op alle internationale grondstoffenmarkten speelt is het vraagstuk van de *prijsstabiliteit* of liever gezegd de *prijsinstabiliteit*.

Dit is geen probleem van bijvoorbeeld de laatste 30 jaar. Men kan ver teruggaan in de geschiedenis, zoals naar de tijd van de Oost-Indische Compagnie, van J. P. Coen. Om de prijs van de specerijen te handhaven werden grote hoeveelheden vernietigd; toen al bestond inzicht in de verhouding *vraag tot aanbod*. En men was niet kinderachtig in die tijd om rigoureuze maatregelen te nemen!

Wat betreft de periode vlak voor de Tweede Wereldoorlog waren er ook toen op sommige internationale grondstoffenmarkten aanzienlijke overschotten (omdat het aanbod de vraag verre overtrof). Dit veroorzaakte op die markten scherpe prijsschommelingen en dikwijls een verder dalend prijspeil.

Als gevolg hiervan zagen de producenten zich genoodzaakt hun produktie in te krimpen, teneinde een betere verhouding tussen vraag en aanbod te bereiken. Dit heeft ertoe geleid dat restrictie-schema's werden toegepast voor bijvoorbeeld rubber en thee; Brazilië – de grootste koffieproducent ter wereld – nam unilaterale maatregelen ter beperking van het aanbod (vernietiging van grote hoeveelheden koffie – stook voor locomotieven). Voor tin werd een maatregel genomen die erop neerkwam dat overtollige voorraden tijdelijk in een bufferstock worden opgeslagen om hun directe invloed op de markt te elimineren. Nadat door deze aanpassing van het aanbod aan de vraag de tinprijs enigermate was gestabiliseerd, werden deze overtollige voorraden geleidelijk, afhankelijk van de prijsontwikkeling, weer op de markt gebracht.

De allereerste bufferstock werd in 1921 opgericht door het voormalige Nederlands-Indische Gouvernement in samenwerking met de Federatie van Maleisische Staten, in de literatuur bekend als de „*Bandoeng Pool*”.

Kort samengevat is dus het probleem: Er is een discrepantie tussen vraag en aanbod; er ontstaan ernstige overschotten; er treedt een scherpe prijsdaling op; aanbodbeheersing is geboden en na enige tijd treedt prijsherstel op. In deze periode is alleen sprake van sa-

menwerking tussen producenten. Enigerlei invloed aan consumentenzijde ontbreekt.

Ontwikkelingen in V.N.-kader 1945-1960

Na de desastreuze Tweede Wereldoorlog zien wij dat uit de ter ziele gegane Volkenbond de internationale gemeenschap herrees in de vorm van de *Organisatie der Verenigde Naties*. Algemeen was men de mening toegedaan, dat in de periode van wederopbouw van de wereld economie alle landen zouden moeten samenwerken om de ernstige economische en sociale moeilijkheden te overwinnen.

Als eerste aanzet daartoe werd in 1947/48 de *V.N.-Conferentie inzake handel en werkgelegenheid te Havana* gehouden. Het doel van deze conferentie was uitvoering te geven aan bepaalde doeleinden, als neergelegd in het *Charter der Verenigde Naties*, speciaal wat betreft:

- het verkrijgen van een hogere levensstandaard
- het bereiken van volledige werkgelegenheid
- het scheppen van betere voorwaarden voor economische en sociale vooruitgang en ontwikkeling in de gehele wereld.

Hieruit blijkt hoe geweldig optimistisch men in de periode vlak na de Tweede Wereldoorlog was ten aanzien van de economische wederopbouw van een gehavende wereld!

De resultaten van deze eerste economische wereldconferentie van na de oorlog zijn vastgelegd in de zgn. *Final Act*, het *Havanna Charter*. De contracterende partijen verplichtten zich tot het bereiken van de volgende algemene doelstellingen¹⁾:

- a. het verzekeren van een aanzienlijke en voortdurende groei van het reële inkomen en van een effectieve vraag om de produktie, het verbruik en de uitwisseling van goederen te doen toenemen ten behoeve van een evenwichtig groeiende wereld economie;
- b. het bevorderen en steunen van de industriële en algemene economische ontwikkeling, *in het bijzonder van die landen, die nog steeds in een vroeg stadium van economische ontwikkeling zijn*, alsmede het aanmoedigen van de internationale stroom van kapitaal voor produktieve doeleinden.

Terloops zij hierbij aangetekend, dat hier voor de eerste maal een internationale definitie wordt gegeven van de groep landen, die later werden aangeduid als ontwikkelingslanden.

De Conferentie richtte een *Internationale Handelsorganisatie* op als uitvoerend orgaan. Het liep echter allemaal anders dan was voorzien in dit optimistisch gestelde Charter. Het Congres van de V.S. weigerde de ratificatie van dit Verdrag en de Westerse landen waren hierdoor geblokkeerd. Deze geplande wereldomvattende Handelsorganisatie kwam dus niet van de grond. Wel kwam hieruit de *G.A. T. T.* (General Agreement on

Derde Wereld-landen deze problematiek aan te vatten. In de Economische en Sociale Raad der V.N. (Ecosoc) ontstond het plan voor de oprichting van een speciale V.N.-organisatie, die zich zou moeten bezighouden met het handelsverkeer tussen de geïndustrialiseerde landen en de ontwikkelingslanden. De *UNCTAD* werd opgericht: United Nations Conference on Trade and Development. Deze Organisatie kreeg onder meer tot taak de bevordering van de handel in grondstoffen, de handel in eindproducten, de regeling van het schuldenvraagstuk, alsmede de handel tussen ontwikkelingslanden onderling. In dit artikel wordt uiteraard in hoofdzaak aandacht besteed aan de handel in grondstoffen.

De eerste conferentie van de *UNCTAD* vond in 1964 plaats in Genève, waar tevens het hoofdkwartier van deze organisatie werd gevestigd. Wat betreft de resultaten moet worden erkend, dat er „niets nieuws onder de zon was”.

De in een „grondstoffen”-resolutie neergelegde doelstellingen en te overwegen maatregelen waren praktisch identiek aan die uit het Havana-Charter, die ik eerder al heb vermeld. Bijvoorbeeld: Aanpassing vraag en aanbod, vermindering van ernstige prijsfluctuaties teneinde tot prijsstabilisatie te komen, etc. In feite dus een soort codificatie van het internationale jargon op dit gebied.

Aangemoedigd door twee verdere grote *UNCTAD*-bijekomsten in New Delhi (1968) en te Santiago de Chili (1972) vonden voor een aantal grondstoffen zogenaamde „ad-hoc”-consultaties plaats, later aangeduid als „intensieve” consultaties. Voor *mangaan, ijzererts, wolfram, jute en tabak* vonden dergelijke consultaties plaats. Het is genoegzaam bekend hoe moeizaam internationale besprekingen tussen een groot aantal landen-delegaties van de grond komen. De resultaten komen neer op hoogst interessante, maar volkomen vrijblijvende gedachtenwisselingen met aan het einde wederom uiterst vrijblijvende compromis-teksten!

Aangezien de ontwikkelingslanden zich met deze trage gang van zaken niet konden verenigen, werd hiervoor de aandacht gevraagd van de hoogste V.N.-instantie te New York, de Algemene Vergadering (Assemblee).

Belangrijke V.N.-vergaderingen op hoog niveau

Om aan het verlangen der ontwikkelingslanden tegemoet te komen en mede onder druk van de energiecrisis werden in 1974 en 1975 twee speciale zittingen van de Assemblee gehouden.

De Assemblee aanvaardde een „*Verklaring*” en een „*Actieprogramma*” tot vestiging van een zogenaamde „Nieuwe Internationale Economische Orde”²⁾.

Hoewel de teksten, vooral de beginsel-uitspraken, bijzonder politiek geladen waren opgesteld, kwam deze exercitie wederom neer op een meer uitgebreide codificatie van bekende begrippen en wenselijkheden die wij reeds tegen kwamen in het Havana-Charter en in *UNCTAD*-vergaderingen.

Ter uitvoering van het zojuist genoemde Actieprogramma kreeg de *UNCTAD* de opdracht een „Geïntegreerd Programma voor Grondstoffen” op te stellen. Wat is nu de betekenis voor dit geïntegreerd aanpakken?

Voorheen werden de grondstoffen steeds *individueel* behandeld. Nu wil men *parallele* onderhandelingen en daarbij tevens een Gemeenschappelijk Fonds stichten ter ondersteuning van de financiering van bufferstocksystemen en andere activiteiten (research, ontwikkeling, diversificatie, etc.).

De doelstellingen van de te sluiten goederenovereenkomsten zijn weer dezelfde, zoals: Stabiele markten, vermindering excessieve prijsfluctuaties, vergroting exportinkomsten der ontwikkelingslanden, betere toegang tot de markten van de industriële landen en locale verwerking in de ontwikkelingslanden (thee/vezels). Een lijst van 18 produkten en een tijdschema voor onderhandelingen werden vastgesteld. Dit tijdschema is steeds verlengd tijdens *UNCTAD-V*, Manilla 1979 en in Belgrado 1982, *UNCTAD-VI*. Het werk in allerlei voorbereidende vergaderingen liep evenwel niet erg vlot. Afgezien van cacao en suiker kon alleen voor rubber in oktober 1979 een nieuwe internationale overeenkomst tot stand komen. Deze overeenkomst voorziet in een bufferstock mechanisme, maar bevat geen stelsel van exportquota. Voor de overige produkten verliepen de voorbereidingen vrij traag.

Voor *koper* werden gedurende 3 jaren vergaderingen gehouden die 60 studies hebben opgeleverd, maar over de opzet van en de mechanismen voor een internationale koper-overeenkomst bestaat nog steeds geen overeenstemming. Hetzelfde geldt ongeveer voor *jute*, maar hiervoor is tenslotte toch in 1983 een internationale overeenkomst gesloten. Het is evenwel geen prijsstabilisatie-overeenkomst geworden, maar een internationale organisatie werd opgericht die bepaalde projecten in produktielanden moet laten uitvoeren. Verder werden vergaderingen gewijd aan katoen en harde vezels, mangaan, ijzererts en fosfaten. Het leidde echter niet tot de sluiting van overeenkomsten.

Verheugend was dat eveneens in 1983 voor *tropisch hout* na jarenlange voorbereidingen uiteindelijk toch een overeenkomst kon worden gesloten. Het is echter geen prijsstabiliteit-acckoord, doch een technisch accoord, op de bouwbouw gericht (herbebossing, opleiding personeel, uniformiteit en standaardisatie van houtsoorten).

Ten behoeve van de financiering van gesloten overeenkomsten werd tenslotte in 1980 een *Gemeenschappelijk Fonds* opgericht. Voor de financiering van bufferstocks zou een „Eerste Loket” (\$ 320 mln.) dienen. Het „Tweede Loket” (\$ 280 mln.) heeft betrekking op projectovereenkomsten, zoals bijv. voor tropisch hout en jute.

Het ratificatieproces is nog steeds gaande. Er hebben nog te weinig landen geratificeerd om dit verdrag in werking te doen treden. De laatste tijd lijkt de kans op inwerkingtreding groter geworden.

Tariffs and Trade) te voorschijn, die een aantal taken van het Havana-Charter kreeg toebedeeld. Maar het lidmaatschap was veel beperkter en deze organisatie bepaalde zich in hoofdzaak tot maatregelen voor opheffing van tarieven en andere handelsbelemmeringen. Het was en is eigenlijk nog steeds een samenwerking tussen in hoofdzaak westerse landen.

Terugkerend tot het chapter grondstoffenvraagstukken zij vermeld dat de *Ecosoc* (Economic and Social Council of the United Nations) in maart 1947 een resolutie over grondstoffenvraagstukken heeft aangenomen. Men wilde langs andere weg toch uitvoering geven aan Hoofdstuk VI van het Havana Charter, dat betrekking had op de grondstoffenproblematiek. Daartoe werd een commissie opgericht, de *Interim Co-ordination Committee for International Commodity Arrangements (ICCICA)*.

Aan deze Commissie werden op grondstoffengebied de taken toegekend, die de oorspronkelijk geplande International Trade Organisation op basis van het Havana Charter had moeten uitvoeren.

In dit verband moet worden gewezen op een typisch verschil in behandeling van deze taken. Voor de Tweede Wereldoorlog waren het *alleen* de producentenlanden die zich hiermee bemoeiden. Na de oorlog zijn het producentenlanden *en* consumentenlanden *tezamen*, die met name op regeringsniveau zich gaan bezig houden met de grondstoffenproblematiek.

Maar nu enkele woorden over de taak en de te overwegen maatregelen van deze *ICCICA*. Deze Commissie had tot taak de situatie op de verschillende grondstoffenmarkten te bestuderen en de problemen te analyseren. Om deze problemen te bestrijden zouden intergouvernementele grondstoffenovereenkomsten nodig zijn, met als doelstellingen:

- a. het vermijden of verminderen van ernstige moeilijkheden die zouden ontstaan wanneer de aanpassing tussen produktie en consumptie *niet* zo spoedig via de *normale* marktfactoren tot stand zou komen als de omstandigheden vereisen.
- b. daartoe maatregelen overwegen om een evenwicht tussen produktie en consumptie te bereiken.
- c. het vermijden van prijsfluctuaties ter bereiking van stabiliteit van prijzen, die billijk zijn voor de consumenten en die voor producenten een redelijke opbrengst verschaffen, teneinde daarbij op lange termijn een evenwicht tussen produktie en consumptie te bewerkstelligen.

Wat betreft de procedure had de Commissie de bevoegdheid *studiegroepen* op te richten om de problemen op een bepaalde grondstoffenmarkt te bestuderen. Als het nodig zou zijn, kon de Commissie intergouvernementele *grondstoffen-conferenties* beleggen om maatregelen te nemen (overeenkomsten sluiten). Het Havana-Charter (Hoofdstuk VI) gaf richtlijnen

op welke wijze een dergelijke overeenkomst tot stand zou moeten komen, alsmede ten aanzien van lidmaatschap, verzameling van statistieken, administratieve bepalingen, etc.; een soort model dus voor een overeenkomst. Een aantal studiegroepen is hiervan het gevolg geweest: tin, lood en zink, wolfram, FAO-groepen voor koffie, cacao, thee, vezels, etc.

Veranderde politieke situatie rond 1960

Omstreeks 1960 traden belangrijke politieke verhoudingen op, die van enorme invloed zijn geweest op de verhoudingen binnen de V.N., in het bijzonder op de relaties tussen de industrielanden en de ontwikkelingslanden. De meeste landen in Afrika en Azië bereikten vroeger of later hun staatkundige onafhankelijkheid. Ook de politieke bewustwording in Latijns-Amerika brak in die tijd steeds heviger door.

Vanaf die tijd kan men op het terrein van de grondstoffenmarkten aanzienlijke veranderingen constateren. Alle landen uit de genoemde gebieden, die min of meer afhankelijk zijn van de exportopbrengsten van hun grondstoffen, gingen op de markten een veel belangrijkere rol spelen. Zij waren daartoe wel gedwongen, omdat zij van die exportopbrengsten volkomen afhankelijk waren voor de ontwikkeling van hun landbouw en van hun industrie en voor de ten uitvoerlegging van sociale plannen ter ontwikkeling van hun landen. Hun rol op het gebied van produktie, marketing, transport, etc. had invloed op deze markten.

Met andere woorden: *De relatie tussen de industrielanden en de ontwikkelingslanden kreeg toen een andere dimensie!*

Kijken wij vervolgens naar de toestand in de westerse landen. Er ontstonden verschijnselen als verhevigde inflatie, het monetaire systeem van Bretton Woods werkte niet meer (floating currencies); er traden hier en daar recessies op (een mooi woord voor beperkte crises); de prijzen voor industriële goederen (speciaal kapitaalgoederen) die de ontwikkelingslanden uit de industrielanden moesten importeren stegen voortdurend, sterker dan de grondstoffenprijzen! Dit alles gaf de Derde Wereld een sterk gevoel van onzekerheid. Gegeven voorts hun gestegen politieke invloed in de V.N. was het duidelijk dat de landen van de Derde Wereld op internationaal economisch terrein van deze invloed in sterke mate wilden doen blijken.

UNCTAD (United Nations Conference on Trade and Development)

Gezien het voorafgaande is er alle aanleiding thans aandacht te vragen voor de ontwikkelingen in V.N.-verband als gevolg van de zojuist genoemde toegenomen invloed van de nieuwe ledenlanden uit de Derde Wereld. De actie om aan het ontwikkelingsprobleem daadwerkelijk iets te doen kwam weliswaar voornamelijk van de zijde van de ontwikkelingslanden, maar ook de industrielanden achtten de tijd gekomen om, naast de ontwikkelingshulp in projectenform aan individuele

---

Slotbeschouwing

De kardinale vraag dringt zich op of deze vorm van internationale samenwerking, gemeten naar de resultaten, zin heeft gehad en wat de vooruitzichten zijn voor de naaste toekomst.

Het is natuurlijk zo dat een antwoord daarop afhankelijk is wat men van die samenwerking verwacht. Daarbij moet men wel bedenken dat internationale samenwerking in het algemeen, en zeker op economisch terrein, slechts heel langzaam vooruitgaat. Deze vooruitgang heeft de snelheid van de voortbeweging van een schildpad! Dit geldt zeker voor het werk in het kader van de Verenigde Naties, vooral toen deze organisatie na 1960 een grote, ingrijpende wijziging onderging in het aantal staten, maar vooral doordat de nieuwe staten nog dagelijks met hun ernstige sociale en economische moeilijkheden kampen. Het lijkt een gewaagde bewering om in dit verband te stellen dat het dekolonisatieproces eigenlijk te snel is verlopen, maar de feiten wijzen wel in deze richting.

Wat betreft internationale grondstoffenpolitiek moet men dan ook concluderen, dat uit de veelheid van conferenties een „zeer beperkt” aantal overeenkomsten tot stand is gekomen, namelijk voor tin, rubber, koffie en cacao. Ook voor suiker en tarwe geldt dit, maar meestel zonder economische uitvoeringsbepalingen toe te passen. Verder is een groot aantal min of meer permanente studiegroepen ontstaan: lood en zink, wolfram, koper, ijzererts, mangaan, katoen, harde vezels en andere landbouwproducten. Men heeft daardoor „overleg-fora” verkregen, waar uitgebreide uitwisseling van gegevens plaatsvindt en waardoor unilaterale acties tot verstoring van het marktbeeld vermeden konden worden. Een voorzichtige conclusie dat van deze fora zeker een stabiliserende werking is uitgegaan, lijkt verdedigbaar. Hoewel enerzijds het succes als geheel van beperkte omvang is geweest, mag toch anderzijds worden geconstateerd dat er ongetwijfeld een zekere vooruitgang is geboekt. Veel is te danken aan de adviezen en constructieve medewerking van het nationale en internationale bedrijfsleven (internationale organisaties van diverse bedrijfs-

takken). Het optimisme uit de tijd van het Havana-Charter is echter wel enigszins getemperd.

Verder valt op te merken dat de harde beleidslijn van de ontwikkelingslanden uit de jaren '70 zich wat gematigd heeft. Deze landen hebben toch wel ingezien dat in de V.N. en in UNCTAD politiek afgedwongen ambitieuze programma's als zodanig uiterst moeilijk uitvoerbaar zijn. Wel is op de meeste grondstoffenmarkten enige rust ontstaan, hetgeen voor de minerale grondstoffen meer zekerheid geeft voor investeringsactiviteiten.

Een grote moeilijkheid hierbij vormt uiteraard de hoge dollarkoers en rentevoet in de V.S. en de nog steeds niet opgeloste economische recessies in de westerse industrielanden. Verder is de veelal instabiele politieke situatie in veel ontwikkelingslanden een belemmering voor investeringen van grote omvang.

Zolang de volledige economische opbloei in de industrielanden zelf nog achterwege blijft, kan ook de huizenhoge schuldenlast der ontwikkelingslanden niet verdwijnen, want ook dit probleem vormt een belangrijke achtergrond.

Samenvattend kan worden gesteld dat verdere ont-plooiing van internationaal grondstoffenbeleid in sterke mate afhankelijk is van duidelijke tekenen van economisch herstel op wereldniveau en uiteraard van de politieke stabiliteit in de landen die bij de internationale handel in grondstoffen zijn betrokken. Dat de toekomstige ontwikkeling tenslotte mede afhankelijk is van de onontbeerlijke en constructieve medewerking van het internationale bedrijfsleven zelf behoeft nauwelijks te worden onderstreept.

J. van Diest

¹ Zie voor volledige tekst United Nations Publications, sales no. 1948.II.D.4.

²) Voor meer bijzonderheden omtrent „Problemen rond een nieuwe internationale economische orde” moge verwezen worden naar de inaugurele rede van Dr. J. Kaufmann, gehouden op 25 november 1983 te leiden bij de aanvaarding van het buitengewoon hoogleraarschap in de Cleveringa-leerstoel.